

YERQO‘RG‘ON QADIMIY ARXEOLOGIK YODGORLIGI: TARIXI, ME‘MORCHILIGI VA ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR

“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonasi

Katta ilmiy xodimi Charos Kurbonova

Annotatsiya: Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati hududida joylashgan Yerqo‘rg‘on qadimiy arxeologik yodgorligining shakllanish va rivojlanish tarixi, arxeologik jihatdan o‘rganilishi, shaharsozlik xususiyatlari, mudofaa inshootlari, diniy-me‘moriy majmualari hamda xo‘jalik va hunarmandchilik faoliyati tahlil qilinadi. Yerqo‘rg‘on Qashqadaryo vohasining qadimgi shahar madaniyatini o‘rganishda muhim arxeologik manbalardan biridir. Yodgorlikda olib borilgan qazishmalar natijasida qadimgi shahar hayotiga oid turli madaniy qatlamlar, mudofaa devorlari, ark, saroy va ibodatxona qoldiqlari, hunarmandchilik mahallalari hamda ko‘plab moddiy-madaniy topilmalar aniqlangan. Maqolada Yerqo‘rg‘onning qadimgi Naxshab shahri bilan aloqasi, uning Janubiy Sug‘d tarixidagi o‘rni va bugungi kundagi ilmiy-madaniy ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Yerqo‘rg‘on, Qashqadaryo, Naxshab, Nasaf, Janubiy Sug‘d, arxeologiya, qadimgi shahar, shaharsozlik, mudofaa devori, ark, ibodatxona, hunarmandchilik.

Аннотация: В данной статье анализируются история формирования и развития древнего археологического памятника Еркурган, расположенного на территории Кашкадарьинской области, его археологическое изучение, особенности градостроительства, оборонительные сооружения, религиозно-архитектурные комплексы, а также хозяйственная и ремесленная деятельность. Еркурган является одним из важных археологических источников в изучении древней городской культуры Кашкадарьинского оазиса. В результате проведённых на памятнике археологических раскопок

были выявлены различные культурные слои, относящиеся к древней городской жизни, остатки оборонительных стен, арка, дворца и храма, ремесленные кварталы, а также многочисленные материальные и культурные находки. В статье освещаются связь Еркургана с древним городом Нахшаб, его место в истории Южного Согда и научно-культурное значение памятника в настоящее время.

Ключевые слова: Еркурган, Кашкадарья, Нахшаб, Насаф, Южный Согд, археология, древний город, градостроительство, оборонительная стена, арка, храм, ремесленничество.

Abstract: This article analyzes the history of the formation and development of the ancient archaeological site of Yerqo'rg'on, located in the Kashkadarya region, its archaeological investigation, urban planning features, defensive structures, religious and architectural complexes, as well as economic and craft activities. Yerqo'rg'on is one of the important archaeological sources for studying the ancient urban culture of the Kashkadarya oasis. Archaeological excavations conducted at the site have revealed various cultural layers associated with ancient urban life, remains of defensive walls, a citadel, palace and temple structures, craft quarters, as well as numerous material and cultural artifacts. The article examines the connection of Yerqo'rg'on with the ancient city of Nakhshab, its role in the history of Southern Sogdiana, and its contemporary scholarly and cultural significance.

Keywords: Yerqo'rg'on, Kashkadarya, Nakhshab, Nasaf, Southern Sogdiana, archaeology, ancient city, urban planning, defensive wall, citadel, temple, craftsmanship.

O'zbekiston hududi qadimdan Sharq sivilizatsiyasining muhim markazlaridan biri bo'lib kelgan. Mamlakatning turli hududlarida qadimgi shaharlar, qal'alar, qo'rg'onlar, ibodatxonalar va boshqa arxeologik yodgorliklar saqlanib

qolgan. Ana shunday tarixiy-madaniy meros obyektlaridan biri Qashqadaryo vohasida joylashgan Yerqo'rg'on qadimiy arxeologik yodgorligidir.

Qashqadaryo vohasi geografik jihatdan Markaziy Osiyoning muhim hududlaridan biri bo'lib, qadimda Janubiy Sug'd madaniy makonining tarkibiy qismi hisoblangan. Vohaning tabiiy-geografik sharoiti, suv manbalari va sug'orma dehqonchilik uchun qulayligi bu hududda qadimdan o'troq aholi manzilgohlarining shakllanishiga imkon bergan. Keyinchalik ushbu manzilgohlar rivojlanib, yirik shahar markazlariga aylangan. Tadqiqotchilar Yerqo'rg'onni ana shunday qadimgi shahar markazlaridan biri sifatida o'rganadilar. Yerqo'rg'on yodgorligi hozirgi Qashqadaryo viloyatining Koson tumani hududida joylashgan. Samarqand arxeologiya instituti ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda yodgorlikning janubi-sharqiy darvozasi yaqinida navbatdagi arxeologik qazishmalar amalga oshirilgan. Bu esa Yerqo'rg'on hududining hali ham ilmiy jihatdan to'liq o'rganilmaganini va yangi tadqiqotlar uchun katta imkoniyat mavjudligini ko'rsatadi. Yerqo'rg'onni o'rganish nafaqat bitta qadimgi shahar tarixini tiklash, balki Qashqadaryo vohasida ilk shaharsozlik, davlat boshqaruvi, iqtisodiy munosabatlar, diniy qarashlar va madaniy aloqalarning shakllanish jarayonlarini tadqiq etish uchun ham katta ahamiyatga ega.

Yerqo'rg'on Qashqadaryo vohasining qadimgi shahar markazlaridan biri bo'lib, uning geografik joylashuvi shaharning iqtisodiy va strategik ahamiyatini oshirgan. Qashqadaryo vohasi qadimgi davrlarda turli hududlarni bog'lab turuvchi madaniy va iqtisodiy aloqalar tizimining bir qismi bo'lgan.

Tadqiqotlarda Yerqo'rg'on qadimgi Naxshab shahri bilan bog'lanadi. Naxshab nomi yozma manbalarda turli shakllarda uchraydi. Keyingi davrlarda esa Nasaf nomi bilan mashhur bo'lgan hudud Qashqadaryo vohasining muhim siyosiy va madaniy markazlaridan biriga aylangan. Yerqo'rg'onning aynan Naxshab tarixidagi o'рни masalasi arxeologiya va tarix fanining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biridir.

Yerqo'rg'onning tarixiy rivojlanish davrlari masalasida ilmiy adabiyotlarda turli sanalar uchraydi. Ayrim tadqiqotlarda yodgorlikning ilk shahar sifatida shakllanishi miloddan avvalgi VIII–VII asrlarga borib taqalishi qayd etiladi. Boshqa ishlarda esa ayrim shaharsozlik bosqichlari miloddan avvalgi VI–IV asrlardan boshlab yanada aniq ko'rinish olgani ta'kidlanadi. Shu sababli Yerqo'rg'on tarixini yagona sana bilan chegaralashdan ko'ra, uning uzoq davom etgan urbanizatsiya jarayoni sifatida o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Yerqo'rg'onning ahamiyati, avvalo, uning Qashqadaryo vohasidagi qadimgi shahar madaniyatining rivojlanish bosqichlarini o'zida aks ettirganligi bilan belgilanadi.

Yerqo'rg'onni ilmiy jihatdan o'rganish jarayoni XX asrning o'rtalaridan boshlab ancha faollashgan. Arxeologik tadqiqotlar davomida yodgorlikning madaniy qatlamlari, mudofaa tizimi, turar joylari, hunarmandchilik markazlari va diniy inshootlari o'rganilgan.

Manbalarda 1940-yillarda Qashqadaryo vohasida arxeologik tekshiruvlar kuchaygani, 1950-yilda Yerqo'rg'on hududida S.K. Kabanov tomonidan qazish ishlari olib borilgani qayd etiladi. Keyingi yillarda yodgorlikni o'rganishda M.H. Isamiddinov va R.X. Sulaymonov kabi olimlarning tadqiqotlari muhim o'rin tutgan. 1984-yilda M.H. Isamiddinov va R.X. Sulaymonovning **“Yerqo'rg'on”** nomli ilmiy asari nashr etilgan bo'lib, unda yodgorlikdan topilgan moddiy madaniyat namunalari tahlil qilingan. Arxeologik qazishmalar Yerqo'rg'on tarixining turli bosqichlarini aniqlash imkonini berdi. Ayniqsa, sopol buyumlar, me'moriy qoldiqlar, diniy marosimlarga oid ashyolar va boshqa topilmalar yodgorlikdagi aholining turmush tarzi hamda madaniy rivojlanishini tiklashda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Hozirgi davrda ham Yerqo'rg'onda arxeologik tadqiqotlar davom etmoqda. Jumladan, Samarqand arxeologiya instituti mutaxassislari 2023-yil sentyabr–oktyabr oylarida yodgorlikning janubi-sharqiy darvozasi yaqinida qazishmalar olib

borgan. Qazishmalar davomida aylana shaklidagi tepalik ichidan ayvonsimon me'moriy inshootning bir qismi aniqlangan. Inshootning uzunligi taxminan 11 metr, eni 7–8 metr bo'lib, devorlari xom g'ishtdan qurilgan. Shuningdek, uchta marmar ustun tagligi ham topilgan.

Bu topilmalar Yerqo'rg'onning me'moriy tuzilishi va shahar hayotining ayrim jihatlarini hali ham yangi arxeologik ma'lumotlar bilan boyib borayotganini ko'rsatadi.

Yerqo'rg'onning eng muhim xususiyatlaridan biri uning murakkab shaharsozlik tizimiga ega bo'lganidir. Arxeologik tadqiqotlar yodgorlik hududida shaharning markaziy qismi, mudofaa inshootlari, ark, turar joylar, diniy binolar va hunarmandchilik hududlari mavjud bo'lganini ko'rsatadi.

Manbalarda Yerqo'rg'onning ikki qator mudofaa devorlari bilan mustahkamlanganligi qayd etiladi. Ichki mudofaa devori taxminan 40 gektarlik hududni, tashqi mudofaa devori esa ancha katta maydonni o'rab turgan. Bu ko'rsatkichlar Yerqo'rg'onning oddiy qishloq manzilgohi emas, balki yirik shahar markazi bo'lganini ko'rsatadi.

Shaharning shimoliy qismida joylashgan ark ham muhim me'moriy inshootlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlarda ark tepaligining yirik hajmga ega bo'lgani va uning mudofaa tizimining asosiy qismlaridan biri sifatida xizmat qilgani qayd etiladi. Ark atrofida mudofaa devorlari va xandaq mavjud bo'lgan.

Mudofaa devorlarining mavjudligi Yerqo'rg'on aholisi xavfsizlik masalasiga katta e'tibor berganini ko'rsatadi. Qadimgi shaharlarning rivojlanishida mudofaa inshootlari faqat harbiy vazifa bajarmagan. Ular shahar hududini belgilash, markaziy hokimiyat mavqeini mustahkamlash va aholining tashqi xavflardan himoyalashida ham muhim ahamiyat kasb etgan.

Yerqo'rg'onning shaharsozlik tizimi Qashqadaryo vohasida qadimgi davrlarda me'moriy rejalashtirish va muhandislik tajribasi ancha rivojlanganini ko'rsatadi. Yerqo'rg'ondagi arxeologik qazishmalarning muhim natijalaridan biri

diniy inshootlarning aniqlanishidir. Yodgorlikdan topilgan ibodatxona qoldiqlari qadimgi aholining diniy qarashlari va marosimlari haqida muhim ma'lumot beradi. Tadqiqotlarda Yerqo'rg'onidagi ibodatxona miloddan avvalgi III–IV asrlarga oid me'moriy majmualardan biri sifatida ko'rsatiladi. Ibodatxonaning markaziy qismida marosimlar o'tkaziladigan xona bo'lgan. Bu yerda haykalchalar, rangtasvir izlari, tutatqi idishlar va diniy marosim bilan bog'liq boshqa buyumlar aniqlangan. 2026-yilda e'lon qilingan tadqiqotlarda ham Yerqo'rg'on ibodatxonasi qadimgi Naxshabning diniy me'morchiligini o'rganishda muhim obyekt sifatida ko'rsatiladi. Unda ibodatxonaning shakllanish bosqichlari, marosimiy vazifalari va shahar topografiyasidagi o'rni arxeologik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Diniy inshootlarning mavjudligi Yerqo'rg'on shunchaki iqtisodiy markaz emas, balki aholining ma'naviy va diniy hayotida ham muhim o'rin tutgan shahar bo'lganini ko'rsatadi. Qadimgi shaharlarning rivojlanishida hunarmandchilik muhim iqtisodiy omillardan biri bo'lgan. Yerqo'rg'on arxeologik materiallari ham bu yerda kulolchilik va boshqa hunar turlari rivojlanganini ko'rsatadi. Yodgorlikdan ko'plab sopol idishlar, xo'jalik buyumlari va turli moddiy madaniyat namunalari topilgan. Kulolchilik mahallasining aniqlanishi esa ishlab chiqarish jarayonlari ma'lum hududlarda ixtisoslashgan holda tashkil etilganini ko'rsatadi. Sopol buyumlarni o'rganish orqali nafaqat kulolchilik texnologiyasi, balki aholining kundalik hayoti, oziq-ovqat saqlash va tayyorlash usullari, savdo munosabatlari hamda madaniy aloqalari haqida ham xulosa chiqarish mumkin. Yerqo'rg'onning iqtisodiy hayotida dehqonchilik ham katta ahamiyatga ega bo'lgan. Qashqadaryo vohasining sug'orma dehqonchilikka qulay tabiiy sharoiti shahar aholisining oziq-ovqat bilan ta'minlanishida muhim rol o'ynagan. Shahar va uning atrofidagi qishloq xo'jaligi hududlari o'zaro iqtisodiy aloqada bo'lgan. Yerqo'rg'onning geografik joylashuvi uning savdo va madaniy aloqalar rivojida muhim rol o'ynagan. Qashqadaryo vohasi qadimgi davrlarda turli hududlarni bog'lab turuvchi tabiiy-geografik makonlardan biri bo'lgan. Shahar orqali turli hududlar o'rtasidagi mahsulot va madaniy tajriba

almashinuvi amalga oshgan. Arxeologik materiallarning xilma-xilligi ham bunday aloqalarning mavjud bo'lganini ko'rsatadi. Qashqadaryo vohasining shaharlar rivojlanishi haqidagi zamonaviy tadqiqotlarda Yerqo'rg'on Naxshab–Nasaf tarixiy-madaniy hududining shakllanishida muhim yodgorlik sifatida ko'rib chiqiladi. Vohaning geografik o'rni uni Janubiy Sug'd va unga qo'shni hududlar o'rtasidagi madaniy-iqtisodiy aloqalarda muhim markazga aylantirgan. Shu nuqtayi nazardan, Yerqo'rg'on tarixini o'rganish Qashqadaryo vohasining boshqa qadimiy yodgorliklari bilan birgalikda olib borilishi yanada muhim ilmiy natijalar berishi mumkin.

Yerqo'rg'on bugungi kunda O'zbekistonning qadimgi tarixini o'rganishda muhim arxeologik obyektlardan biri hisoblanadi. Yodgorlikda saqlangan madaniy qatlamlar qadimgi jamiyatning siyosiy, iqtisodiy, diniy va madaniy hayoti haqida ma'lumot beradi.

Yodgorlikning ilmiy ahamiyati uning hali to'liq o'rganilmaganligida ham namoyon bo'ladi. 2023-yildagi arxeologik qazishmalarda yangi me'moriy inshootlarning aniqlanishi kelgusida ham yangi topilmalar topilishi mumkinligini ko'rsatmoqda.

Shu sababli Yerqo'rg'onda arxeologik qazishmalarni davom ettirish, topilmalarni konservatsiya qilish, ilmiy jihatdan kataloglashtirish va yodgorlikni muhofaza qilish muhim vazifalardan biridir.

Yodgorlikning tarixiy qiyofasini saqlash bilan birga, uni zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va madaniy-ma'rifiy faoliyat bilan bog'lash ham zarur. Bu yosh avlodda tarixiy merosga hurmat tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilganda, Yerqo'rg'on qadimiy arxeologik yodgorligi Qashqadaryo vohasining uzoq tarixini o'rganishda alohida ahamiyatga ega bo'lgan noyob arxeologik majmuadir. Yodgorlikda olib borilgan tadqiqotlar uning oddiy manzilgoh emas, balki rivojlangan shaharsozlik an'alariga ega bo'lgan yirik siyosiy, iqtisodiy va madaniy markazlardan biri bo'lganini ko'rsatadi. Yerqo'rg'onning murakkab

mudofaa tizimi, ark, diniy inshootlari, turar joylari va hunarmandchilik mahallalari qadimgi shahar hayotining turli yo‘nalishlarini o‘rganish imkonini beradi. Ayniqsa, ikki qator mudofaa devorlari va arkning mavjudligi shaharda markazlashgan boshqaruv va rivojlangan harbiy-me‘moriy an‘analar mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi.

Yodgorlikdan topilgan sopol buyumlar, diniy marosimlarga oid ashyolar, me‘moriy qoldiqlar va boshqa moddiy manbalar qadimgi aholining xo‘jalik faoliyati, hunarmandchiligi, diniy qarashlari va kundalik hayoti haqida muhim ma‘lumotlar beradi. Yerqo‘rg‘onning Naxshab tarixidagi o‘rni ham alohida ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu masalani o‘rganish Qashqadaryo vohasida qadimgi shaharlarning shakllanishi va rivojlanish jarayonlarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Umuman olganda, Yerqo‘rg‘on Qashqadaryo va butun O‘zbekistonning qadimgi shahar madaniyatini o‘rganish uchun muhim ilmiy manba hisoblanadi. Yodgorlikda arxeologik tadqiqotlarni davom ettirish, topilmalarni saqlash va ilmiy muomalaga kiritish kelajakdagi tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan bo‘lib qoladi. Yerqo‘rg‘onning tarixiy-madaniy meros sifatidagi ahamiyatini saqlab qolish esa nafaqat mutaxassislar, balki jamiyatning umumiy vazifalaridan biridir.

Foydalani

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Isamiddinov M.H., Sulaymonov R.X. Yerqo‘rg‘on. – Toshkent: Fan, 1984.
2. Sulaymonov R.X. Древний Нахшаб. – Toshkent: Fan, 2000.
3. Zimin L.A. Нахшеб, Несеф, Карши: их история и древности. – Toshkent, 1927.
4. Elmurodov N., Ashurov O. Qashqadaryo vohasida ilk temir davrining namoyon bo‘lishi (Yerqo‘rg‘on va Uzunqir yodgorligi misolida). – 2024. Ahmadov A. Qadimgi Yerqo‘rg‘onda olib borilgan arxeologik tadqiqotlar xususida. – Modern Science and Research, 2025.

5. Odilova F.O., Eshatov I.Q., Jurayeva E.E. Qadimgi Qarshi shahri arxeologik yodgorliklari arxitekturasini ilmiy tahlili. – Arxitektura, muhandislik va zamonaviy texnologiyalar jurnali, 2023.
6. Muminov B. Qashqadaryo vohasida shaharlarning rivojlanish tarixi. – Central Asian Journal of Academic Research, 2025
7. Samarqand Arxeologiya Instituti. Janubiy Sug‘d arxeologik ekspeditsiyasi: Yerqo‘rg‘on. – Samarqand, 2023.
8. Eshmurodova M.E. Qadimgi Naxshabning diniy me‘morchiligi: Yerqo‘rg‘on ibodatxonasi misolida. – 2026.
9. O‘zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi va Samarqand arxeologiya instituti materiallari.